

Bijlage A Onderzoeksverantwoording

Een jaar met corona

Ontwikkelingen in de maatschappelijke gevolgen van corona

Mirjam de Klerk
Martin Olsthoorn
Inger Plaisier
Joep Schaper
Fieke Wagemans (red.)

Bijlage A Onderzoeksverantwoording3
Inleiding.....3
LISS-panel3
LASA..... 5
Dataverwerking..... 6

Bijlage A Onderzoeksverantwoording

Fieke Wagemans

Inleiding

Het doel van dit onderzoek is zicht te krijgen op de kwaliteit van de samenleving ten tijde van corona. De focus ligt hierbij op vijf thema's: gezondheid, arbeid/inkomen, sociale contacten, maatschappelijke samenhang en legitimiteit. We baseren ons enerzijds op bestaande (wetenschappelijke) literatuur (waaronder eerdere SCP-publicaties over de gevolgen van corona) en anderzijds op kwantitatieve data die we verzameld hebben onder de Nederlandse bevolking. Voor dit laatste hebben we vooral gebruikgemaakt van het panel van de Langlopende Internet Studies voor de Sociale wetenschappen (LISS-panel) van CentERdata, een wetenschappelijk instituut voor dataverzameling en toegepast onderzoek dat deel uitmaakt van Tilburg University. Het longitudinale karakter van een panel biedt de mogelijkheid om zicht te krijgen op zowel de actuele stand als op ontwikkelingen in de tijd (vóór en tijdens corona). In hoofdstuk 3 over gezondheid en hoofdstuk 5 over sociale contacten en eenzaamheid wordt daarnaast ook gebruikgemaakt van corona-onderzoek uitgevoerd onder 62-plussers van de Longitudinal Aging Study Amsterdam (LASA). Ook maakten we gebruik van algemeen toegankelijke bestanden van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en een aantal internationale databases (zie hoofdstuk 2).

LISS-panel

Het LISS-panel bestaat uit ongeveer 5000 huishoudens en is gebaseerd op een kanssteekproef onder de Nederlandse bevolking, uit het populatieregister van het CBS. Alleen personen uit huishoudens die in de steekproef zijn getrokken, kunnen deelnemen aan het panel. Er is dus geen sprake van zelfselectie. Hiermee biedt het LISS-panel een belangrijk voordeel ten opzichte van panels die bestaan uit zichzelf selecterende respondenten die over internet beschikken.

Vragenlijsten

Voor dit onderzoek maken we gebruik van twee soorten metingen: reguliere en eigen metingen. De reguliere metingen zijn onderdeel van de LISS Core Study. Ieder jaar legt CentERdata haar panel tien standaard vragenlijsten voor die diverse onderwerpen in het sociaaleconomische domein beslaan (bv. over sociale integratie en vrije tijd, of werk en school). Daarnaast maken we gebruik van twee eigen metingen, een in juli en een in oktober 2020. Omdat we met het onderzoek inzicht proberen te krijgen in veranderingen sinds corona, is het belangrijk dat deze eigen metingen direct vergeleken kunnen worden met de reguliere metingen die plaatsvonden in de jaren vóór corona (2015 t/m 2019). De vragenlijsten voor de eigen juli- en oktobermetingen zijn daarom, indien mogelijk voor de hiervoor genoemde thema's, grotendeels gebaseerd op vragen die ook in de standaard LISS-modules worden gebruikt. Deze zijn aangevuld met nieuwe vragen die specifiek over corona gaan of die onderwerpen beslaan die door corona meer naar voren zijn gekomen, zoals coronaklachten, thuiswerken, solidariteit of het draagvlak voor het regeringsbeleid. Deze nieuwe vragen werden geformuleerd door SCP-onderzoekers en zijn voorgelegd aan collega-onderzoekers van het SCP en SCP-methodologen.

De eigen vragenlijsten bestaan zowel uit gesloten als open vragen. De gesloten vragen werden aan het gehele panel voorgelegd en de open vragen werden steeds willekeurig aan een kwart van het panel voorgelegd.

Deelname

Voor de meting in juli zijn de vragenlijsten afgenomen tussen 6 en 28 juli 2020. Van de 2940 panelleden van 16 jaar en ouder (maximaal één per huishouden) die via e-mail zijn uitgenodigd om deel te nemen aan de online vragenlijst hebben 2207 respondenten de vragenlijst ingevuld (deelnemingspercentage 75%).¹ Voor de meting in oktober zijn de vragenlijsten afgenomen tussen 5 en 27 oktober 2020. Eerst werden 2192 van de respondenten uitgenodigd die de vragenlijst van juli hadden ingevuld, van wie er 1914 weer deelnamen. Vervolgens werden er nog eens 728 panelleden uitgenodigd (om zodoende over voldoende gegevens over subgroepen te beschikken), van wie er 519 deelnamen. De totale steekproef voor oktober kwam daarmee uit op 2433 respondenten (deelnemingspercentage 83%).²

Representativiteit

CentERdata heeft veel inspanningen verricht om het panel een zo goed mogelijke afspiegeling van de samenleving te laten zijn. Zo krijgen mensen die niet beschikken over een pc of internet bijvoorbeeld een SimPC, waarmee zij toch kunnen deelnemen (zie voor verdere onderzoekstechnische details www.lissdata.nl). Toch valt te verwachten dat sommige groepen niet goed vertegenwoordigd zijn in het LISS-panel, omdat zij niet in staat zijn mee te doen aan een dergelijk onderzoek. Dit geldt onder meer voor anderstaligen en laaggeletterden. Daarnaast zijn respondenten vaak al enige tijd lid van het panel. Zij doen vaker mee aan vragenlijstonderzoeken, wat hun antwoorden op vragen mogelijk beïnvloedt. Ook is het mogelijk dat de beslissing om wel of niet mee te doen aan dit specifieke onderzoek selectief is en dus tot vertekening leidt. Enige voorzichtigheid is daarom geboden bij het generaliseren van de bevindingen en daarom spreken we in dit rapport regelmatig over ‘de respondenten (in het LISS-panel)’ en niet over ‘de Nederlandse bevolking’. Metingen in voorgaande jaren zijn gebaseerd op een groter deel van het LISS-panel en zijn daardoor ook een betere benadering van de Nederlandse bevolking dan de metingen in juli en oktober 2020. Om de metingen vóór en tijdens corona beter vergelijkbaar te maken, is in de gerapporteerde analyses steeds gewogen als we over de LISS-steekproeven van juli en oktober 2020 rapporteren. Dit doen we naar de samenstelling van de algehele bevolking van januari 2020 op leeftijd, geslacht en opleidingsniveau en naar het LISS-panel van april 2020 op huishoudenssamenstelling.

In tabel A.1 zetten we de verdeling van geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en huishoudenssamenstelling van de LISS-steekproeven (zowel met als zonder weging) tegenover die van het LISS-panel van april 2020 en populatiekenmerken van Nederland als geheel (zoals die bekend zijn bij het CBS), om zo te zien hoe deze steekproeven zich verhouden tot eerdere LISS-metingen en de algehele Nederlandse bevolking.

¹ 2176 respondenten vulden de vragenlijst volledig in.

² 2404 respondenten vulden de vragenlijst volledig in.

Tabel A.1 Beschrijving onderzoekspopulatie meting in juli en oktober 2020 (in absolute aantallen en procenten)^a

variabele	N		ongewogen %		gewogen %		LISS- panel % ^c	NL % ^d
	juli	okt	juli	okt	juli	okt		
<i>geslacht</i>								
man	1012	1119	46	46	49	49	49	49
vrouw	1195	1314	54	54	51	51	51	51
<i>leeftijd^b</i>								
16-29 jaar	278	264	13	11	21	21	21	21
30-49 jaar	575	609	26	25	34	33	28	30
49-69 jaar	817	933	37	38	31	32	34	32
≥ 70 jaar	537	627	24	26	14	14	17	17
<i>opleidingsniveau</i>								
laag	576	638	26	26	31	30	28	30
middelbaar	721	790	33	33	37	38	35	37
hoog	903	993	41	41	32	32	37	33
<i>huishoudenssamenstelling</i>								
alleenwonend	790	842	36	34	18	18	18	18
samenwonend, geen kind(eren)	845	965	38	40	38	37	38	51
alleen- of samenwonend met kind(eren)	572	626	26	26	44	45	44	31

a Door het afronden ontstaan er soms kleine verschillen in verdelingen.

b De gewogen verdeling van leeftijd komt niet exact overeen met de populatiedata, omdat de weging gebaseerd is op iets andere leeftijdsgroepen (15-34 jaar, 35-54 jaar, 55-64 jaar en ≥65 jaar) dan die in het rapport gebruikt worden.

c Verdeling van kenmerken van het LISS-panel is gebaseerd op de reguliere meting van april 2020 voor respondenten van 16 jaar en ouder.

d Verdeling van kenmerken Nederland is gebaseerd op data van 1 januari 2020.

Bron: SCP (MEC 2020-juli en -oktober)

LASA

De LASA richt zich op het fysiek, cognitief, emotioneel en sociaal functioneren van ouderen. Sinds 1991 ondervraagt de LASA van de Vrije Universiteit Amsterdam en het VU medisch centrum elke drie jaar een groep ouderen, willekeurig geselecteerd uit de bevolkingsregisters van negen gemeenten in het westen, oosten en zuiden van Nederland. De respondenten zijn veelal thuiswonend en in 2020 allen 62 jaar of ouder. Respondenten krijgen zowel mondelinge interviews als schriftelijke of internetvragenlijsten. Als iemand niet meedoet aan het eerste mondelinge interview wordt hij of zij telefonisch ondervraagd. Als ook dat niet mogelijk blijkt, wordt een telefonisch interview met een naaste van de ondervraagde gehouden.

De LASA-coronavragenlijst werd afgenomen tussen 9 juni en 8 oktober 2020 (99% van de ingevulde vragenlijsten was eind augustus binnen). Van de 1701 LASA-respondenten die in de laatste wave (2018-2019) mee hadden gedaan, werden 1485 respondenten uitgenodigd. De overige 216 mensen waren intussen overleden (n = 61), of er werd op basis van de vorige LASA-meting verondersteld dat de vragenlijst te inspannend voor hen zou zijn (omdat ze bij de vorige meting niet zelf de hele enquête konden invullen; n = 155). Respondenten konden zelf kiezen of ze de vragenlijst schriftelijk of online wilden invullen. Potentiële deelnemers van 80 jaar of ouder die, in eerste instantie, niet reageerden en voor wie schriftelijk of online antwoorden niet mogelijk was, werd een telefonisch interview aangeboden. Uiteindelijk vulden 1128 ouderen de vragenlijst in (deelnemingspercentage 76%), van wie 909 schriftelijk, 198 online en 21 telefonisch. Non-respons was hoger onder laagopgeleiden en mensen met lage cognitieve scores.

Dataverwerking

Aan het vragenlijstonderzoek in juli en oktober 2020 hebben enkel respondenten van 16 jaar en ouder deelgenomen. Ook bij analyses van eerdere metingen zijn in de analyses steeds alleen respondenten van 16 jaar of ouder meegenomen. Uitzondering is hoofdstuk 4 over werk, inkomen en onderwijs, waarin enkel respondenten van 18 jaar en ouder werden meegenomen.

De analyses zijn gebaseerd op regressiemodellen (waar nodig logistisch), waarin rekening gehouden wordt met clustering van respondenten over meetmomenten. In het merendeel van de regressiemodellen kijken we eerst naar de trends over jaren vanaf 2015 (indien mogelijk) en vervolgens naar interactietermen tussen meetmomenten vanaf 2019 en demografisch kenmerken. Alle verschillen tussen jaren of tussen demografische kenmerken over tijd die in het rapport besproken worden, zijn statistisch significant, $p < 0,05$.

Op diverse plekken in de publicatie worden er om theoretische en/of datagedreven redenen controlevariabelen toegevoegd. Als controlevariabelen worden gebruikt in, of toegevoegd aan het statistische model dat wordt getest, dan wordt in een voetnoot vermeld welke achtergrondkenmerken of andere variabelen dit zijn.